

ПРОФЕСОР ІВАН МИХАЙЛОВИЧ ГРИГОРА: ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

В.І.Ніколайчук, В.І.Комендар, В.Ю.Мандрик, І.П.Григорюк, Б.С.Якубенко

21 вересня 2008 року виповнюється 80 років від дня народження відомому вченому – ботаніку і педагогу, професору кафедри ботаніки Навчально-наукового інституту охорони природи та біотехнологій Національного аграрного університету України, доктору біологічних наук Григорі Івану Михайловичу.

Народився І. М. Григора 21 вересня 1928 р. в мальовничому селі Вонігово Тячівського району Закарпатської області в селянській родині. Його батько - Григора Михайло Михайлович, закінчив чотири класи церковно - приходської школи, вивчив і вільно розмовляв чеською, угорською, німецькою, румунською, сучасною та староєврейською мовами, блукаючи по країнах Європи в пошуках роботи. Працював сплавником лісу Буштинської лісоспавної ділянки, що на Закарпатті. Мати - Ясінка Марія Миколаївна була неписьменною, колгоспницею і домогосподаркою. Батьки прагнули дати своїм синам освіту. Їхні мрії збулися: Іван закінчив університет, а Василь - лісотехнічний технікум і загальноїсськове училище.

Дитячі роки Іван Михайлович провів у рідному селі Вонігово серед дивовижних садів, гірських запашних луків і вікових лісів, які

зберігають пам'ять поколінь, спокій і енергію рідної землі, в колі рідних та друзів. Разом з батьками орав, сів, збирав урожай, пас худобу, косив і скирдував сіно, заготовляв у лісі дрова. Невтомна щоденна праця стала його першим учителем, водночас пробудилась допитливість до різноманіття рослин, які сприймав у безпосередній барвистості та живописності.

І.М.Григора до 1939 р. проживав в Чехословацькій республіці, до складу якої входило Закарпаття як Підкарпатська Русь, із 1939 по 1944рр. в Угорщині (коли після окупації Чехії Закарпаття знаходилося під протекторатом Угорщини), з осені 1944 р. у колишньому Радянському Союзі. Спочатку він навчався у Воніговській народній школі в 1-5 класах за чеською системою, 6-8 класах - угорською. В 1942 р. на "відмінно" закінчив навчання і здав екстерном перші два класи й був зарахований у третій клас Тячівської середньої школи. Четвертий клас також закінчив стаціонарно, після звільнення Закарпаття, в якому навчався за радянською системою неповної середньої школи. У 1945 р. він був зарахований до 8 класу Тячівської середньої школи, яку закінчив в 1948 р., де опанував нові дисципліни і доклав чимало

зусиль для засвоєння рідної української мови, що в попередні роки вчили за п'ятьма граматиками. Срібної медалі не отримав саме через письмову роботу з української мови, з якої одержав оцінку "добре". В 1948 році, після отримання атестату зрілості про закінчення середньої школи, вступив на біологічний факультет Ужгородського державного університету, який закінчив в 1953 р. і отримав кваліфікацію біолога - ботаніка. Стипендії не одержував, тому підробляв різноробочим на залізничному вокзалі, місцевій електростанції, в Анталовецькому піонерському таборі та студентській їдальні університету. Вибір спеціальності був не випадковим, оскільки з дитинства любив рослини, любов до яких прищепила йому мати, коли він допомагав їй висаджувати і доглядати квіти, сад, працювати в полі, на городі. У юнацькі роки разом з товаришами він простоював до пізнього вечора, слухаючи пташині співи, м'який подув теплого вітру, що голубив верховіття дерев, милувався красою і непередаваними чарами довколишніх закарпатських краєвидів.

На кафедрі ботаніки Ужгородського державного університету Іван Михайлович ретельно вивчав флору і рослинність рідного краю, опановував тонкощі визначення рослин, взаємовідносини ценобіонтів й фітоценозів, особливості динаміки заростання скельно-розсіпних едафотопів за дії природних антропогенних чинників. Його фахову майстерність допомагали шліфувати ботаніки Х.Руденко, О.Різниченко, С.Фодор. Підсумком навчання став захист дипломної роботи на тему "Скельно-розсіпна рослинність південно-східної частини Закарпаття".

Столиця нашої держави - золотоверхий Київ, завжди манив до себе синів віддаленої окраїни - Закарпаття. Після закінчення університету Іван Михайлович одержав направлення на стажування в Інститут ботаніки АН УРСР, однак такої вакансії в ньому не було. Йому запропонували вступити до аспірантури з відривом від виробництва у відділ геоботаніки. Після успішного складання іспитів його було зараховано аспірантом і науковим керівником призначено відомого ученого-геоботаніка доктора біологічних наук, професора Єлизавету Модестівну Брадєс. У 1956 р. він в Інституті ботаніки АН УРСР успішно захистив дисертацію на тему «Болота нижньої течії річки Стир у межах Української РСР» і отримав наукову ступінь кандидата біологічних наук за спеціальністю ботаніка. За час навчання в аспірантурі опублікував брошуру і 4 наукових статті з рослинності лісів, луків й боліт та ряд тез доповідей наукових конференцій.

23 листопада 1956 р. І.М.Григору зараховують асистентом кафедри ботаніки УАСГН. На формування його наукового світогляду суттєвий вплив виявили відомі учені-ботаніки, професори П.Ф.Оксіюк (завідувач кафедри ботаніки УАСГН), М.Д.Рижутін, доценти Ю.Я.Єлін,

Л.О.Токарев та інші. З 1959 р. Іван Михайлович розпочав читати курс лекцій із загальної ботаніки для студентів агрономічного факультету, факультету агрохімії, ґрунтознавства та захисту рослин. Пізніше він викладав загальну і тропічну ботаніку для студентів іноземців.

З 1962 р. Іван Михайлович доцент, в 1970-1979, 1981-1982 та 1988-1998 рр. - завідувач кафедри ботаніки УСГА (нині Національного аграрного університету).

Після захисту кандидатської дисертації проводив ґрунтовні дослідження боліт Північного Лісостепу та Полісся України. Для завершення дисертації в 1980 р. вступив у докторантуру при УСГА. Він вміло поєднував педагогічну діяльність із науково-методичною роботою. З професором М.Д.Рижутіним і доцентами Ю.Я.Єлінін й Л.О.Токаревим опублікував низку наукових статей і методичних розробок із флори і рослинності України для студентів.

У 1988 р. І.М.Григора в Інституті ботаніки ім. М.Г.Холодного АН України успішно захистив дисертацію на тему «Походження та динаміка лісових боліт Українського Полісся» і йому в 1989 р. було присуджено наукову ступінь доктора біологічних наук за спеціальністю ботаніка, а в 1990 р. присвоєно вчене звання професора кафедри ботаніки.

Ним вперше в Україні було описано 32 болота площею 17 тис. га., які занесені до кадастру «Торф'яний фонд України». Розроблено продромус лісоболотної рослинності, проювенільну і еувенільну фази генезису лісових боліт України з аналізом геотектонічних процесів, які протікали ще до їх появи, виділено нові 17 типів торфових покладів, описано 11 видів торфу невідомих раніше для центральної Європи. Вченим також вперше сформульовано і розвинуто новий перспективний науковий напрям - лісове болотознавство. Опрацювання картографічних і стратиграфічних матеріалів й даних власних досліджень дозволило скласти схематичну карту лісових боліт Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської областей України. Завдяки його розробкам вперше в умовах Полісся України описано низку нових і рідкісних формацій, виділено змішаний перехідний та верховий типи будови покладів. Необхідно також зазначити, що професор І.М.Григора один із перших стояв у витоків розробки теоретичних засад, прогнозування змін рослинності і торфових боліт, природних й антропогенних фітоценозів із метою збалансування агроландшафтів Лісостепу та Полісся України.

Визначальне місце у педагогічній діяльності Івана Михайловича зайняло впровадження технічних засобів навчання з ботаніки, зокрема з машинним і безмашинним контролем, модульною рейтинговою оцінкою знань студентів. Розроблено також принципово нові форми і методи викладання ботаніки для студентів денної та заочної форми навчання. Значну увагу було

сконцентровано на розробці наукової тематики і організації матеріально-технічної бази кафедри ботаніки, при якій, за його ініціативи та безпосередньої участі, було створено лабораторію геоботаніки й морфогенезу рослин, придбано нове лабораторне обладнання та вимірювальні оптичні прилади тощо. Водночас підготовлено належну базу для підготовки докторських дисертацій М.Д.Рижутіна, О.І.Пидюри, Б.Є.Якубенка та інших.

Професор І.М.Григора був стипендіатом Президента України і відмінником народної освіти України, проводив вагому науково-організаційну та педагогічну роботу. Впродовж багатьох років обирався членом профспілкового бюро, заступником декана по роботі зі студентами-іноземцями, секретарем Вченої ради, членом Українського ботанічного товариства, членом спеціалізованих вчених рад із захисту докторських (кандидатських) дисертацій за спеціальністю 03.00.05 – ботаніка Національного аграрного університету, Інституту ботаніки ім. М.Г.Холодного НАН України, Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. Його нагороджено медалями та багатьма почесними грамотами.

Іван Михайлович створив визнану школу ботаніків, а вплив його непересічної особистості сприяє зростанню талановитої молоді. З його ініціативи організовано випуски тематичних збірників, присвячених темам наукових досліджень кафедри ботаніки. Він збагатив науку працями першорядного значення, самостійно і в співавторстві опублікував понад 170 наукових праць, серед яких підручники (Тихомиров Ф.К., Навроцька А.А., Григора І.М. Ботаніка. - К.: Урожай, 1996. - 416 с.; Григора І.М., Алейніков І.М., Лушпа В.І., Шабарова С.І., Якубенко Б.Є. Курс загальної ботаніки. - К.: Фітосоціоцентр, 2003. - 500 с.; Григора І.М., Шабарова С.І., Алейніков І.М. Ботаніка. - К.: Фітосоціоцентр, 2006. - 484 с.), навчальні посібники (Григора І.М., Шабарова С.І., Якубенко Б.Є. та ін. Практикум з ботаніки. - К.: Урожай, 1994.- 272 с.; Григора І.М., Якубенко Б.Є., Алейніков І.М. та ін. Практикум з ботаніки. Навчальний посібник.- К.: Вид-во НАУ, 2003. - 291 с.; Якубенко Б.Є., Григора І.М., Шабарова С.І. та ін. Збірник тестових завдань з ботаніки. Методичний посібник для аграрних ВНЗ III-IV рівнів акредитації. - К.: Аграрна освіта, 2004. - 174 с.; Григора І.М., Верхогляд І.М., Шабарова С.І., Алейніков І.М., Якубенко Б.Є. Морфологія рослин. Навчальний посібник для аграрних університетів. - К.: Фітосоціоцентр, 2004. - 143 с.; Григора І.М., Якубенко Б.Є.,

Алейніков І.М. та ін. Ботаніка. Практикум. За редакцією Б.Є.Якубенка. - К.: Арістей, 2004. -340 с.; Григора І.М., Якубенко Б.Є. Польовий практикум з ботаніки. Навчальний посібник. - К.: Арістей, 2005. - 255 с.; Григора І.М., Якубенко Б.Є., Мельничук М.Д. Геоботаніка. Навчальний посібник. -К.: Арістей, 2006. - 448 с.; Якубенко Б.Є., Григора І.М., Мельничук М.Д. Геоботаніка. Навчальний посібник. 2-е видання, переробл. та доповн.- К.: Арістей, 2008. -444 с.; Якубенко Б.Є., Григора І.М. Польовий практикум, з ботаніки. Навчальний посібник. 2-е видання, переробл. та доповн. - К.: Арістей, 2008. -260 с.), монографії (Адамень Ф.Ф., Вергунов В.А., Пидюра О.І., Слюсар І.Т., Григора І.М. Рослинність осушених боліт Лісостепу України. - К.: Нора-прінт, 1999. - 160 с.; Григора І.М., Воробйов Є.О., Соломаха В.А. Лісові болота Українського Полісся (походження, динаміка, класифікація рослинності). - К.: Фітосоціоцентр, 2005 - 515 с.; Григора І.М., Соломаха В.А. Рослинність України. - К.: Фітосоціоцентр, 2005 - 445 с), словники-довідники (Якубенко Б.Є., Алейніков І.М., Григора І.М. та ін. Ботанічні терміни (словник). К.: Вид-во НАУ, 2001. - 103с.), а також десять типових програми з ботаніки, геоботаніки, біогеографії, цитології рослин для студентів різного фахового спрямування. З його участю на кафедрі ботаніки Національного аграрного університету створено гербарій, який нараховує близько 20 тис. гербарних аркушів, який зібрано в Україні та країнах СНД.

Івану Михайловичу притаманні самовідданість улюбленій праці, простота в спілкуванні, людяність, щирість, широка ерудиція, висока працездатність, безмежна любов до рослин. Найхарактернішими рисами його наукової діяльності були інтуїція стосовно вибору актуального наукового напрямку досліджень із ботаніки, а також оптимальної стратегії та тактики з метою вирішення конкретних завдань. Серед його учнів два доктори та один кандидат наук.

Професор Іван Михайлович Григора заслужив глибоку шану і повагу за життя, назавжди залишився в пам'яті наукової спільноти як невтомний трудівник, із самобутнім і багатограним, талановитий учений, який самовіддано служив Україні та науці. Заповідані ним наукові принципи продовжують його люблячі і щиро вдячні учні, колеги.

Пішов із життя Іван Михайлович 5 березня 2006 року у вірі духовного натхнення і творчих задумів. Похоронений на Південному кладовищі міста Києва.

Доктор біологічних наук, професор В.І.Ніколайчук

Доктор біологічних наук, професор В.І.Комендар

Доктор біологічних наук, професор В.Ю.Мандрик

Доктор біологічних наук, член-кореспондент НАН України,

професор І.П.Григорюк

Доктор біологічних наук, доцент Б.Є.Якубенко

12 травня 2008р.